

PAUL JOHNSON:

Stalin och hans hyllare

En tragikomisk röra av bristande kunskaper, missriktad välvilja och optimistiska fördomar präglade många samtidas bedömning av Stalin i Väst visar författaren Paul Johnson i denna artikel, som hämtats ur den nyligen översatta boken "Moderna tider".

Paul Johnson är journalist och historiker samt medarbetar regelbundet i Svensk Tidskrift.

I världen utanför Sovjetunionen var det praktiskt taget ingen som hade den minsta aning om det stalinistiska tyranniets omfattning, eller ens dess existens. De flesta av dem som reste till landet var antingen affärsmän, inriktade på affärer och utan något intresse av att undersöka eller kritisera det som inte angick dem, eller också intellektuella som kom för att beundra eller, vilket oftare var fallet, få sin tro bekräftad. Om kristendomens nedgång skapade den moderne politiske fanatikern efterlämnade upplösningen av den religiösa tron ett själsligt tomrum hos många västerländska intellektuella som lätt fylldes av profan vidskepelse. Det är den enda tänkbara förklaringen till att vetenskapsmän, vana vid att utvärdera bevis, och skribenter, vilkas enda uppgift var att studera och kritisera samhället, så godtroget anammade den grövsta stalinistiska propaganda. De behövde tro och ville bli bedragna. Sålunda skrev Amabel Williams-Elis ett förord till en bok om byggandet av Vitahavskanalen – vars fasor senare har beskrivits av Alexander Solzjenitsyn – som innehåller följande mening: "Denna skildring av genomförandet av ett mycket besvärligt ingenjörsarbete mitt i urskogen, utfört av tiotusentals statsfiender hjälpta – eller bör jag säga bevakade? – av endast trettiosju OGPU-officerare, är en av de mest spännande historier som någonsin har publicerats." Sidney och Beatrice Webb sade om samma projekt: "Det är upplyftande att begrunda att OGPU möttes med de varmaste officiella lovord därför att de inte bara hade utfört en stor ingenjörsteknisk bragd utan även åstadkommit en lysande mänsklig pånyttfödelse." Harold Laski berömde de sovjetiska fångelserna

för att de tillät fångarna att leva "ett fullvärdigt liv med självaktning". Anna Louise Strong skrev: "Arbetslägren har ett gott rykte i hela Sovjetunionen som platser där tiotusentals personer reformerats. Den sovjetiska metoden för att omforma människor är så välkänd och effektiv att brottslingar numera själva ansöker om att tas in". George Bernard Shaw påstod att medan en person i Storbritannien går in i ett fängelse som en mänsklig varelse och kommer ut som en kriminell, går han i Sovjetunionen in "som en kriminell och skulle komma ut som en vanlig människa, om det inte vore så svårt att övertala honom att lämna fängelset. Såvitt jag kunde bedöma det hela fick de stanna så länge de själva ville."

Svälten 1932, den värsta i landets historia, fick praktiskt taget ingen publicitet alls. När den var som svårast fann biologen Julian Huxley, som var på besök i landet, att folket befann sig på "en nivå av kroppslig och allmän hälsa som låg över snarare än under den i England". Alldeles innan han korsade den sovjetiska gränsen slängde Shaw ut sin medförda matsäck genom tågönstret, eftersom han var "övertygad om att det inte rådde brist på någonting i Ryssland". "Kan ni se att det råder någon brist på mat?" frågade han när han tittade sig omkring i restaurangen reserverad för utlänningar, Metropol, i Moskva. Han skrev också: "Stalin har uppfyllt önskemålen i en omfattning som verkade omöjlig för tio år sedan, och jag betygar honom min vördnad för det." Shaw och hans resällskap lady Astor kände till att det fanns politiska fångar i landet. Lady Astor bad Stalin visa mildhet mot en kvinna som ville förenas med sin make i Amerika (Stalin överlämnade

henne genast till OGPU). Hon frågade honom också: "Hur länge tänker ni fortsätta att döda människor." Stalin svarade: "Så länge det behövs", varpå lady Astor bytte samtalsämne och bad honom leta rätt på en rysk barnjungfru åt hennes barn.

Det som skrevs om Stalin åren 1929–34 utgör en märklig läsning. H G Wells sade sig "aldrig ha mött en mer uppriktig, rättvis och hederlig människa . . . ingen är rädd för honom och alla litar på honom". Makarna Webb hävdade att han hade mindre makt än en amerikansk president och bara handlade enligt de order som utgick från centralkommittén och politbyrån. Domprosten av Canterbury Hewlett Johnson påstod att han ledde "sitt folk på nya och obekanta vägar mot demokrati". Den amerikanske ambassadören Joseph E Davies rapporterade att Stalin hade "yrkat på en liberalisering av författningen" och "planerade en hemlig och allmän rösträtt". "Hans bruna ögon är utomordentligt kloka och ömma", skrev han vidare. "Ett barn skulle vilja klättra upp i hans knä och en hund skulle smyga sig fram till honom." Emil Ludwig, välkänd som författare av biografier, fann honom vara en man "i vars vård jag utan betänkande skulle anförtro uppfostran av mina barn". Fysikern J D Bernal hyllade både hans "djupt vetenskapliga sätt att närma sig alla problem" och hans "emotionella kapacitet". Den chilenske poeten Pablo Neruda sade att han var "en godhjärtad, principfast människa", och enligt domprost Johnson var han "en vänlig och gemytlig person".

Somliga av hyllningarna hade sin grund i korruption, fåfänga eller ren enfald. Davies, som konsekvent gav sin regering en

helt felaktig bild av Stalins Sovjetunion, var i praktiken mutad av sovjetregimen, som lät honom köpa ikoner och bågare till sin egen samling till priser långt under det normala. Malcolm Muggeridge gav en god beskrivning av Anna Louise Strong: "en enormt stor kvinna med högrött ansikte, massor av vitt hår och ett ansiktsuttryck av en sådan överväldigande enfald att det resulterade i en sorts märklig skönhet". Självbedrägeri var uppenbarligen det huvudsakliga skälet till framställningen av en inte särskilt framgångsrik despoti som ett Utopia i vardande. Men det förekom också medvetna bedrägerier av personer som såg sig själva som idealister, och som vid den här tidpunkten var ärligt övertygade om att deras systematiska lögnen och förvrängningar av verkligheten tjänade ett högre mänskligt syfte. Första världskriget och dess exempellösa våld gjorde världen brutalare, och den stora depressionen korrumpade den genom att skenbart begränsa de alternativ som stod mänskligheten till buds och framställa dem i grällt motsägelsefulla termer. De politiska aktivisterna kände sig tvingade till ödesdigra ställningstaganden och måste sedan desperat klamra sig fast vid dem. 1930-talet var den heroiska lögnens tidsålder, och helgonlik lögnaktighet var dess mest eftersträvansvärda dygd. Stalins plågade Sovjetunion var det land som gynnades mest av denna helgade falskhet. Strävan efter att vilseleda blev ännu mer våldsam när stalinismen fick en livsfarlig rival i Hitlers Tyskland.

Det låg en villfarelse nära kärnan i rivaliteten mellan kommunistisk och fascistisk totalitarism. De var sammanlänkade med varandra som en del av den historiska utvecklingen. Kriget hade gjort det möjligt för Lenin att gripa makten med våld, och den tyska "krigssocialismen" hade gett honom en ekonomisk politik. När den leninistiska staten hade etablerat sig utgjorde den, med sitt enda parti som kontrollerade alla det offentliga livets områden och med sin systematiska moraliska relativism, ett mönster för alla dem som avskydde det liberala samhället, parlamentarisk demokrati och lagens överhöghet. Den imiterades och fruktades, och de som fruktade den mest var starkast benägna att konstruera sina egna modeller av totalitära stater. Totalitarismen på vänsterkanten födde totalitarismen på högerkanten, och kommunismen och fascismen blev hammaren och stödet som krossade liberalismen. Framväxten av Stalins envælde hade inte bara förändrat korruptionens art utan också dess omfattning. Förändringen var av stor betydelse eftersom den skedde i så stor skala. Arresteringarna, fängelserna, lägren och deras antal, brutaliteten och våldet — inget liknande hade någonsin förekommit eller ens kunnat anas. Det ledde till att konkurrerande modeller som konstruerades blev än mer monstrosösa, och till att den fruktan som låg bakom dem blev än mer intensiv. Leninismen ledde till Mussolinis fascism, och stalinismen möjliggjorde det nazistiska vilddjuret.